

Anu Lahtinen

Lähde ei ehdy

Lähde - historiatieteellinen aikakauskirja 2/2004. Teemana toiseus. Päätoimittaja Ville Kivimäki. 1. vuosikerta. Julkaisija: Labyrintti ry. Joensuun yliopiston historian jatko-opiskelijat

Lähde - historiatieteellinen aikakauskirja 1/2005. Teemana moraalit. Päätoimittaja Helena Hirvonen. 2. vuosikerta. Julkaisija: Labyrintti ry. Joensuun yliopiston historian jatko-opiskelijat

(<http://www.lahde.info>)

Viime vuonna päivänvalon nähnyt *Lähde - historiatieteellinen aikakauskirja* on lunastanut lupauksensa. Avausnumeron jälkeen aikakauskirja on pulskistunut ja jäntevöitynyt numero numerolta, ja teemat osoittavat jo ensi numerossa todettua kiinnostusta historian tutkimuksen menetelmiin ja näkökulmiin. Kirjoittajien joukossa ovat hyvin edustettuna Joensuun yliopiston historian jatko-opiskelijat - ja myös varttuneemmat tutkijat - mutta kirjoittajakunta on laajentunut muillekin tieteenaloille ja muiden yliopistojen historian laitoksille.

Lähde 2/2004:n teemana on toiseus, *Lähde* 1/2005 puolestaan käsittelee moraalit. Näiden peräkkäisten numeroiden artikkelit linkittyvät toisiinsa. Keskustelu toiseudesta, eron tekemisestä suhteessa "vieraaseen", "toiseen", johdattaa eettisten ongelmien pariin. "Oikean" moraalit määrittelijät taas peilaavat ihannettaan ryhmiin ja kulttuureihin, jotka jäävät "toisen" asemaan.

Lähde 2/2004 jakautuu kahteen pääosaan nimeltä *Tutkija ja toiseus* sekä *Toisenden kuvia*, minkä lisäksi teoksen alku on omistettu professori, emeritus Antero Heikkisen pitkälle elämäntyölle. Ensimmäisessä osiossa kolme tutkijaa pohtii tutkimusalojen toiseutta tai tutkimuskohdetta toisena. Jälkimmäisessä taas tutkitaan sitä, miten ihmiset tietyssä historiallisessa tilanteessa ovat määritelleet vieraita kulttuureja tai ihmisryhmiä "toiseksi".

Osiossa *Tutkija ja toiseus* professori Kaija Heikkinen tarkastelee muistitietoa ja muistitiedon tutkimusta "toisena" suhteessa "oikeaan" historian kirjoitukseen. Artikkelissaan *Muistitieto - akekojen puubia?* Heikkinen tuo esiin muistitiedon arvon arjen - usein naisten kokeman arjen - kartoittajana. Artikkelit herättää historian tutkijassa ajatuksia ja myös asiaankuuluvaa levottomuutta. Toisaalta tekee mieli todeta, että jo tekstin julkaisufoorumi, *Lähde*, on itsessään todiste siitä, ettei akateeminen historian tutkimus ole pelkkää Suomen valtion historiaa tai hallituksen tilaamia kuolinsyyselvityksiä.

Jari Eskelinen puolestaan käsittelee tutkimuskohdettaan ja tutkijapositionaan otsikolla *Toiseuden pelkoa vai lähimmäisen rakkautta? 1970- ja 1980-lukujen keskiolutkysymys ja tutkijan näkökulmanvalinta*. Eskelinen pohtii mainiosti sitä, missä määrin on mieltä käyttää termiä toiseus pohtiessaan keskiolutkeskustelun osapuolia. Näkökulmasta riippuen "toisiksi" leimautuivat keskioluen juojat, "raitin rumentajat", ja toisaalta taas keskiolutkieltojen kannattajat, jotka leimattiin kiihkoilijoiksi ja taantumuksellisiksi.

Kiinnostava on myös Riikka Nisosen artikkeli *Toista Eurooppaa tutkimassa*, jossa kirjoittaja pohtii Tsekin historiaa ja historiantutkimusta "länsieurooppalaisen" historiankirjoituksen toisena. Nisonen kirjaa kuvaavia paradokseja, joita tutkimuksessa ja tutkijoiden mielikuvissa riittää. Itä-Eurooppa on usein jäänyt tutkimuksen "toiseksi", erilliseksi ja liioitellun homogeeniseksi kokonaisuudeksi, jolla on ollut arvoa lähinnä Länsi-Euroopan peilinä. Toisaalta Tsekin historiankirjoituskin on löytänyt omat "toisensa", joiden kautta määritellä omaa menneisyyttään. Nisonen pohtii ongelmia ja mahdollisuuksia joita tuo hänen oma asemansa vieraasta kulttuurista tulevana Tsekin historian tutkijana.

Toiseuden kuvia -osuudessa tutkijat keskustelevat rodullisesta, kulttuurisesta, yhteiskunnallisesta ja uskonnollisesta toiseudesta. Satu Lidman, Päivi Alaraatikka ja Helena Hirvonen käsittelevät yhteiskunnan marginaaliin joutuneita "poikkeaviksi" leimattuja ryhmiä, joihin usein lokeroitiin irtolaiset, mielisairaat, kerjäläiset ja seksuaalisesti poikkeaviksi tai vaarallisiksi koetut henkilöt. Lidman keskustelee "toiseuden" käyttökelpoisuudesta yläkäsitteenä tutkittaessa uuden ajan alun kunniaa ja häpeää. Päivi Alaraatikka käsittelee poikkeavuuden kontrollointia Kuopion läänin työkompaniassa 1859-1880, Helena Hirvonen tutkii mielisairaisiin heijastettuja uhkia ja rotuhygieenistä ajattelua. Kotimaisia normistoja analysoi myös Kalle Ojatalo, joka analysoi suomalaisten avioliitonormien muutoksia 1900-luvun jälkipuoliskolla.

Eva Holmberg keskustelee juutalaisista varhaismodernin englantilaisen kulttuurin toisina - maasta jo ammoin karkoitettuina, mutta silti keskusteluissa ja peloissa alati läsnäolevana. Sirpa Aalto tarkastelee Snorri Sturlusonin *Heimskringlan* muukalaiskuvia; analyysissä tulee esiin muun muassa ero kristittyjen muukalaisten ja ei-kristittyjen muukalaiskuvien välillä. Hanna Reinikaisen keskittyy artikkelissaan Toni Morrisonin romaaniin *Paradise* (1998). Reinikainen analysoi tapaa, jolla Morrison tuo esiin afrikkalaisamerikkalaisen yhteisön sisäiset hierarkiat. Näin Morrison irrottaa mustat alisteisen kerronnan positiosta ja monipuolistaa etnisen viiteryhmänsä kuvastoa.

Kaikkiaan toiseuden, normin ja poikkeaman, erilaisuuden ja eron tekemisen ongelmat ovat hyvin läsnä eri artikkeleissa, ja parhaimmillaan artikkelit luovat yhteyksiä yli tiederajojen - historiasta sosiaalipsykologiaan ja kulttuurientutkimukseen ja päinvastoin.

Moraalin ulottuvuuksia luotaava *Lähde 1/2005* on sekin oivallinen lukupaketti ja kuten sanottu, se toimii hyvänä jatkona edelliselle numerolle. Tämäkin numero jakautuu pääpiirteissään kahteen osaan. Ensimmäisen osan keskiössä on *Tutkija historian tuomarina* eli eettiset ongelmat, joita tutkija joutuu kohtaamaan: saako menneisyyden kipukohtia tutkija ja jos niin miten? Voiko tutkija esittää moraalista tuomiota suomettuneelle Kokoomuksen Nuorten Liitolle? Entä kansallissosialistiseen järjestelmään sopeutuneelle yliopisto-opettajalle, joka on Janne Majaniemen artikkelin teemana? Entä millainen näkökulma on oikeutettu tutkittaessa Jonestownin joukkoitsemurhan kaltaista tragediaa, jota Raimo Ojanen tutkii?

Tarja Ignatius nostaa esiin lähihistorian tutkimuksen erityishaasteet - esimerkiksi neuvostosuhteiden jälkipyykin. Antoon de Baetsiin viitaten Ignatius pohtii tutkijan oikeuksia ja velvollisuuksia: onko tutkittavan henkilön yksityisyyden suojaaminen tärkeämpää kuin sananvapaus ja oikeus tiedon levittämiseen? Kysymys on erityisen kiperä lähihistorian tutkijalle, jota voivat odottaa konkreettiset kunnianloukkaushaasteet, mutta kysymystä sietää miettiä niidenkin, joiden kohteet eivät enää voi itseään puolustaa (vrt. esim. Merja-Liisa Hinkkanen, "Taka-ajatuksia", Historiallinen aikakauskirja 2/1995, verkossa luettavissa os. <http://digi.lib.helsinki.fi/digi/periplus/priv/periplus/priv/fileviewer.jsp?tyyppi=lq&masterId=119713> 5. Ks. myös jatkokeskustelu, Historiallinen aikakauskirja 3/1995)

Myös Tiina Kinnusen pulmana ovat aikalaisten kokemukset ja vastarinta tutkijan tulkintoja kohtaan. Kinnunen päätyy analyysiin, jonka mukaan juuri kansallisuusajatteluun kuuluneet käsitykset sukupuolirooleista ja seksuaalisuudesta toimivat virikkeenä sotien jälkeiselle, lottia syvästi loukanneelle seksuaalisoinnille. Kinnunen pyrkii kirjoittamaan avoimesti ja ymmärtäen, todeten sekä oman tulkintansa perusteet että perusteet sille, miksi tuo tulkinta voi lotista tuntua vieraalta.

Lähteen toisessa osiossa *Moraalin ulottuvuuksia* käsitellään enemmänkin moraalikäsitteitä, jotka nousevat esiin tietyistä historiallisista tilanteista. Aikajana on pitkä, muinaisista mesopotamialaisista kulttuureista modernin yhteiskunnan problemeihin. Martti Muukkonen pohtii hyvinvointiajattelun, filantropian ja oikeudenmukaisuuskäsitysten mesopotamialaisia juuria. Seija-Riitta Laakso pohtii lehdistön suhtautumista haaksirikkouutisiin inhimillisenä tragediana. Matias Murolen keskiössä on *Nietzsche ja*

moraalin tervehdyttäminen, Kari Miettinen puolestaan analysoi kiintoisasti suomalaisten lähetyssaarnaajien työssään luomia hyvä-paha -dikotomioita.

Anders Ahlbäckin artikkelin keskiössä on puolestaan asevelvollisen moraalinen 1800-1900 -lukujen vaihteessa. Ahlbäck keskustelee varusmiehille suunnattujen julkaisujen moraalidiskurssista ja lehtien tarjoamasta tottelevaisesta, raittiista ja tunnollisesta miesideaalista, joka joutui ristiriitaan arkisempien miesihanteiden kanssa. Nuoremmalle väelle suunnatusta kasvatuskirjallisuudesta on kyse Merja Sagulinin artikkelissa *Kodista yhteiskuntaan*. Sagulin analysoi kotimaisia, koulunuorisolle suunnattuja Robinson Crusoe -mukaelmia. Analyysissä on mukana kotimaisen kasvatuskirjallisuuden kuolematon helmi, Siviä Heinämaan sovitus *Risto Roopenpojan ihmeellinen elämä*, jossa laiska Risto kasvaa toimelliseksi kansalaiseksi.

Lyhyen arvostelun puitteissa on mahdotonta kattavasti mainita tai kommentoida kaikkia artikkeleita. Yhdessä ja erikseen ne tarjoavat kuitenkin paljon virikkeitä ja ahaa-elämyksiä lukijalle, joka pätkäilee tutkimuksen eettisten ulottuvuuksien ja oman tutkijapositionsa kanssa. Aikakauskirjan visuaalisessa toteutuksessa viehättävät yhteydet taidemaailmaan: joka numeron kuvittajana on nähty uusi taiteilija. Enismmäisessä numerossa ratkaisu yllätti, mutta nyttemmin toivoisin lähinnä lisää taideyhteyksiä julkaisun sivuille. Mathias Lindénin suunnittelema *Lähde* 2/2004:n kansikuva on palkittu Ruotsissa. *Lähde* 1/2005:n mustavalkoinen kuvitus on Joanna Anderssonin käsialaa; metsän, kukkien ja kauriivasojen siluetit keskustelevat teeman kanssa, vaikka kansikuvan rujous hiukan hätkähdyttää.

Uuden aikakauskirjan haasteena on paitsi artikkelien kokoaminen ja työstäminen, myös rahoitus - mainosten, säätiöiden ja talkootöiden kautta. Silloin tällöin näkee uusia julkaisuja ja julkaisusarjoja, joiden ensimmäinen numero on samalla myös viimeinen. *Lähde - historiatieteellinen aikakauskirja* näyttää kuitenkin selviytyneen alkutaipaleestaan, sekä talouden että sisällön puolesta. Toimituskunta onkin voinut valita seuraavaksi numeroksi olemattomuuden ilman pelkoa, että teemasta syntyisi assosiaatiota lehden sisältöön. Jatkoa odotellessa lisätietoja löytyy julkaisun kotisivuilta (<http://www.lahde.info>)

Kirjoittaja on Ennen & Nyt -julkaisun päätoimittaja.